

M. BALÁZS ÁGNES

A politikai közösség határai¹

Jelen tanulmány célja a politikai közösség mint a közhatalmi szervek létrehozatalában részt vevő személyek köre határainak vizsgálata. Ennek során áttekintésre és elemzésre kerül, hogy miként befolyásolja az állampolgárság, a lakóhely és az idő múlása, valamint az életkor, a belátási képesség és bizonyos bűncselekmények elkövetése a politikai közösségben való tagságot. Ha alkotmányjogi szempontból vizsgáljuk a kérdést, arra juthatunk, hogy a választójog állampolgársághoz, lakóhelyhez, továbbá bizonyos életkorhoz kötése az Alaptörvénnyel és az egyes vonatkozó nemzetközi egyezményekkel is összhangban van, illetve lenne. Emellett léteznek még az úgynevezett természetes kizáró okok, azaz a korlátozott belátási képességűek, továbbá bizonyos bűnelkövetők választójogból való kizárása, amely kérdések megítélése azonban napjaink alkotmányjogi szakirodalmában sem egységes. Érdeemes azonban a jogi normákon túllépni, és megvizsgálni azt is, hogy milyen elméleti alapokon épül fel a politikai közösség határainak megrajzolása. Mindezek során a hangsúlyt arra fektetjük, hogy milyen elméleti kérdések vetődnek fel bizonyos személyek politikai közösségből való kizárása, vagy éppen egyenesen kizárása mögött. Azt láthatjuk, hogy az állampolgárság és a lakóhely kapcsán az államhoz fűződő kötelék szorossága, a megválasztott közhatalmi szerv által hozott döntések általi érintettség, továbbá a határon túli nemzettársakért viselt felelősség jelenik meg. A választójog belátási képesség mentén történő korlátozása és a választójogi korhatar mellett leggyakrabban felhozott érv pedig a választási rendszer integritásának védelme. Ezzel egyszerre megjelenik a választójog kiterjesztésének lehetősége is ezen személyi körökre. Így a gyermekek választójogának kérdésköre is felmerült, amely kapcsán olyan érvek bukkannak fel, mint a demokrácia kiszélesítése, a fenntartható fejlődés és a jövő generációk érdekeinek védelme, továbbá a népességcsökkenés megállítása. Ugyanakkor a politikai filozófiai szakirodalomban felsejlik egy olyan radikális álláspont, amely a választójog szűkítését tűzné ki célul. A politikai közösségből kizárásra kerülnek továbbá bizonyos bűnelkövetők, amely tény leginkább a politikai közösségből való száműzésnek tekinthető. Bizonyos, a politikai közösségbeli tagságot élvező, ám azon belül a perifériára szorulás által veszélyeztetett csoportok (hajléktalanok, fogyatékossgal élők, mozgásukban korlátozottak, irni-olvasni nem tudók) fokozott figyelemre és segítségre szorulnak. Mindezek kapcsán azt mondhatjuk, hogy a politikai közösség határai ma sem stabilak és állandóak, folyamatos kihívások érik, újra meg újra megkérdőjeleződnek és átalakulóban vannak, ennek megfelelően érdemes a kérdést a jövőben is figyelemmel kísérni.

¹ AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-18-3-IV-NKE-28 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

1. Bevezetés

Bár Magyarországon a népképviselési választójog megteremtését az 1848. évi V. törvénycikkhez köthetjük, emlékeznünk kell arra, hogy a „nép” fogalma ezen időponttól kezdve napjainkig jelentős változásokon ment át. Az általános és egyenlő választójog közvetlen és titkos szavazással pedig csupán a XX. század folyamán vált elengedhetetlen követelménnyé. Belgiumban például sokáig nem volt általános a választójog, hiszen azt a nők csupán 1948-ban kapták meg, Svájcban pedig csak 1978-ban.² Így a népképviselési választójog megteremtésekor még természetes volt a választójog vagyoni, jövedelmi, műveltségi, főként pedig nemi cenzushoz kötése. Ha a polgári kori közjogtudományi szakirodalomra vetünk egy pillantást, láthatjuk, hogy bár az áprilisi törvények 1848-ban népképviselési alapra helyezték a választójogot, egyfajta „rendi” vagy „feudális” jellegű gondolkodás még ekkor is megjelenik. Száz évvel ezelőtt még egyáltalán nem volt egyértelmű bizonyos néprétegek vagy a nők választójoggal való felruházása, és amikor elengedhetlenné vált az általános választójog és a titkos szavazás biztosítása, akkor is különféle „korrektívumokkal” kívánták ellensúlyozni. Azt, hogy milyen jelentős változáson ment át eme időszak alatt a választójogról és a politikai közöségről való felfogás, igen jól szemlélteti Polner Ödön, a polgári kori közjogtudomány jelentős képviselőjének 1938-ból származó álláspontja. A férjzett nők választójogát ugyanis mint a férjnek biztosított többes szavazatot „tökéletesen indokolatlannak” tartotta, s csak az önálló nőknek biztosította volna a választójogot. A férjzett nők választójoggal való felruházását nem csupán indokolatlannak, hanem felesleges költséget és munkát okozónak is tartotta, s úgy ítélte meg, hogy az a legtöbb esetben nem más, mint a férjnek adott plurális választójog, s ha ez mégsem lenne így, a család békéjét megzavarhatja, s a választójog titkossága sem válósulhat meg mellette. Azt állította, hogy a házasságban élő nők választójoga a férj többes szavazataként előnybe hozza azt az osztályt, amely osztályon belüli nők többen mennek el szavazni, így csak az önálló nők választójogát tartotta megalapozottnak, amennyiben egyéb szükséges feltételek fennállnak.³

Bár napjainkban már magától értetődőnek vesszük, hogy a választójog általános, nem korlátozzák különféle vagyoni, jövedelmi vagy műveltségi cenzusok, és azt is, hogy a választójog egyenlő, a szavazás pedig közvetlen és titkos, a választójognak ma is léteznek korlátai. Ilyennek tekinthetők az ún. természetes kizáró okok, amelyek természetes jellege – ahogyan a továbbiakban látni fogjuk – újra meg újra megkérdőjeleződni látszik. Megjelenik ugyanis a szakirodalomban a fogyatékosok választójogának kérdése mellett a választójogi korhatár, továbbá a

² Lásd SZENTE Zoltán: *Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet 1945–2005*. (Budapest: Osiris Kiadó, 2006.) 656–658., HALÁSZ Iván: „Választójog” in: LAMM Vanda (szerk.): *Emberi jogi enciklopédia*. (Budapest: HVG-ORAC, 2018.) 717–718.

³ POLNER Ödön: *A titkos szavazásos választójogi törvényjavaslat*. A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Barátai Egyesületének Jog- és Államtudományi szakosztályában tartott előadások 27. (Szeged, 1938.) 16.

gyermek választójogának kérdésköre. Mindezek alapján láthatjuk, hogy a politikai közösség határai napjainkban sem tekinthetők magától értetődőnek, így érdemes ezekről gondolkodni, és megvizsgálni, hogy milyen érvek sorakoztathatók fel a választójoggal felruházottak köre meghatározása kapcsán, milyen elméleti megfontolások alapján kerül kijelölésre és megkérdőjelezésre a politikai közösségen való tagság.

2. A politikai közösség határai a népképviselési választójog megteremtésétől a szocializmus időszakáig

Ahogy Polner Ödön bevezetőben idézett álláspontja is mutatja, nyolcvan évvel ezelőtt az általános és egyenlő választójog biztosítása még egyáltalán nem volt magától értetődő. Érdemes hangsúlyozni, hogy a választójog általánosságának és egyenlőségének fogalmát sem feltétlenül a maival azonos értelemben használták és közelítették meg a korabeli jogászok és a közjogtudomány képviselői. Ahogy Polner Ödön írásából is kitűnik, bár elviekben megvalósult a népképviselési választójog, az egyes polgári kori szerzők képviseletről való gondolkodását mintha ekkor még mindig áthatotta volna egyfajta rendi jelleg, ugyanis társadalmi csoportok, osztályok tekintetében vizsgálták a választójog egyenlőségét, és az egyéb, választójoghoz kapcsolódó kérdéseket.⁴

Magyarországon először a XIX. században merült fel a választójog kiterjesztésének, a nem rendi alapú választójog és a valódi népképviselés bevezetésének igénye. Az 1847. évi Ellenzéki Nyilatkozat, az 1848. évi 12 pont és Táncsics Mihály is követelményként támasztották a népképviselés megteremtését – alacsony cenzussal, vagy éppen cenzus nélkül. Az első magyarországi népképviselési választást biztosító, ám az általános választójogot még meg nem valósító törvény az 1848. évi V. tc. volt, amely jövedelmi, foglalkozási és műveltségi cenzust határozott meg, s csupán az e cenzusoknak eleget tevő, 20. életévüket betöltött, magyar állampolgárságú férfiak rendelkeztek választójoggal. 1874-ben új választójogi törvényt fogadtak el, mely által a választójogosultak aránya 7,1%-ról 5,5%-ra csökkent. E törvény a jövedelmi cenzust adózási cenzussal váltotta fel, s kizárt a választójogból bizonyos hivatalos vagy tisztséget betöltő állampolgárokat.⁵ Az 1848. évi V. törvény szerint egyébként a választójogból kizárásra kerültek az atyai, gyámi vagy gazdai hatalom alatt állók, míg az ezt követő választójogi törvények által

⁴ Lásd BALÁZS Ágnes: „Plurális választójog a XX. század első felének magyar közjog-tudományában” *Acta Humana*. 2015/1. 9–23.

⁵ Ács Nándor: „A magyar választási rendszer főbb változásai 1848-tól 1989-ig. in CSERNY Ákos (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére*. (Budapest: Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Zrt. 2013.) 23–25.

már a gondnokság alatt állók, illetve a gondnokság alá nem helyezett elmebetegek kerültek kizárássra.⁶

1913-ban ismét új, a censusok körét bővítő választójogi törvény született, amely alapján azonban soha nem tartottak választást, ahogyan a censusokat enyhítő, 1918. évi XVII. tc. alapján sem. Az 1918. évi I. néptörvény kiterjesztette a választójogot a nőkre, ám a nők szigorúbb feltételekkel rendelkeztek választójoggal, mint a férfiak. A Tanácsköztársaság kikiáltását követően annak ideiglenes alkotmánya rendelkezett a választójogról, közvetett választásokat vezetve be. Ekkor egyrészt kiszélesítették a választójogot, másrészt egyes rétegeket, például a papokat megfosztottak tőle. A Tanácsköztársaság bukását követően a választójog szabályozási szintje megváltozott, s az 5985/1919. M.E. számú, Friedrich István miniszterelnökhöz köthető rendeletben került rendezésre. 1920-ban és 1921-ben három részletben tartottak választást e jogszabály alapján. A választójogból csupán azokat zárta ki a rendelet, akiket az 1918. évi I. néptörvény is kizárt, ám további két rendelet kizárta a választóhatóságból bizonyos bűncselekmények elkövetése miatt elítélteket, továbbá a szerzeteseket. E rendelet hatására a lakosság 40%-a rendelkezett választójoggal, s Bethlen István túlzottan liberálisnak tartotta, vissza szeretne volna szorítani a városi és falusi középrétegek befolyását. Így a 2200/1922. M.E. sz. rendelet, valamint az 1925. évi XXVI. tc. a választójog szűkítésére szolgáltak, s hatásukra a választásra jogosultak már csupán a népesség 30%-át tették ki.⁷

Az 1945. évi VIII. törvény hatálybalépésével a politikai közösség ismét bővült és szűkült egyszerre. A választásra jogosultak aránya a lakosságon belül immár megközelítette a 60%-ot, megvalósult a férfiak és nők közötti teljes választójogi jogegyenlőség, a választójogi korhatár 24 éves korról 20 éves korra csökkent. Megszüntetésre kerültek továbbá a különféle – vagyoni, adózási, műveltségi (iskolai végzettségre vonatkozó) és helyben lakási – censusok. Kizárássra kerültek azonban a választójogból az elmebetegek, az előzetes letartóztatásban lévők, a szabadságvesztés-büntetésüket töltők, az internáltak, a szélsőjobboldali pártok, szervezetek, egyesületek tisztviselői, továbbá a német SS-alakulatokba önként belépők.⁸ 1949. évi XX. törvénycikk a Magyar Népköztársaság Alkotmánya alapján a nagykorú magyar állampolgárok voltak választásra jogosultak. Bár az alkotmány-szöveg általános és egyenlő választójogról, továbbá közvetlen és titkos szavazásról rendelkezett, azt is kimondta, hogy „A dolgozó nép ellenségeit és az elmebetegeket a törvény a választójogból kirekeszti.”⁹

⁶ BODNÁR Eszter: *A választójog alapjogi tartalma és korlátai.* (Budapest: HVG-ORAC, 2014.) 213–214. 208–209.

⁷ Ács (5. lj.) 25–27.

⁸ MÁDAI Lajos: *Az 1945-ös nemzetgyűlési képviselő-választási eredmények demográfiai összefüggései.* (Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet, 1992.) 9–10.

⁹ 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya 62–63. §.

3. A politikai közösség határainak alakulása a rendszerváltástól napjainkig

Ami a választójog és a lakóhely kapcsolatának alakulását illeti, elmondhatjuk, hogy a rendszerváltó alkotmánymódosítás és az 1989. évi választójogi törvény magyarországi állandó lakóhelyhez kötötte a magyar állampolgárok országgyűlési választójogát. Az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvény szavazásban akadályoztatottnak minősítette azt, aki a szavazás napján külföldön tartózkodik, valamint a magyarországi állandó vagy ideiglenes lakóhellyel nem rendelkezőket is. E rendelkezést az Alkotmánybíróság azonban alkotmányellenesnek találta. Az 1994. évi alkotmánymódosítás az „állandó lakóhely” kifejezést „a Magyar Köztársaság területén élő”-re változtatta, ám 2002-ben visszatértek a „lakóhely” fogalmához. Ezt követően az Alaptörvény elfogadása jelentett valódi változást.¹⁰ Az Alaptörvény szabályozása szerint ugyanis „Sarkalatos törvény a választójogot vagy annak teljességét magyarországi lakóhelyhez, a választhatóságot további feltételekhez kötheti.”¹¹ A választójogi szabályozás pedig nem köti magyarországi lakóhelyhez a választójogot, csupán annak teljességét, ahogyan azt majd a későbbiekben látni fogjuk. Ennek megfelelően a magyarországi lakóhellyel rendelkező választópolgár egyéni jelöltre és országos listára (pártlistára vagy nemzetiségi listára szavaz), míg a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező csupán pártlistára szavaz az országgyűlési választásokon.¹² E kérdést sokan vizsgálták már a külföldön állandó lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárok választójogának tekintetében, viszont a szakirodalom figyelme kevésbé irányult a Magyarországon élő hajléktalan személyek választójogának kérdéskörére. A választójog magyarországi lakóhellyel nem rendelkezőkre való kiterjesztése ugyanis egyben azt is jelenti, hogy az országban élő, még településszintű lakcímmel sem rendelkező állampolgárok is rendelkeznek választójoggal, ugyanolyan feltételekkel, mint a külhoni választópolgárok. Így egyéni jelöltre nem szavazhatnak, csupán pártlistára. Arra is érdemes ráirányítani a figyelmet, hogy mindez azt is maga után vonja, hogy amennyiben valamely nemzetiséghez tartoznak, akkor sem tudnak nemzetiségi listára szavazni. Lehetőségük van azonban településszintű lakcímre bejelentkezni, ami révén teljes értékű választójoggal bírhatnak. A későbbiekben érdemes lenne megvizsgálni, hogy e csoportok mennyiben élnek választójogukkal, mennyire motiváltak a részvételben, és mennyire van visszatartó ereje az adminisztratív akadályoknak, úgy mint a regisztráció szükségességének a választójog gyakorlása tekintetében. Felmerülhet ugyanis, hogy ezen személyi kör hátrányosabb körülményei miatt az azonos szabályok ellenére sem fér hozzá a szavazáshoz olyan mértékben, mint a többi állampolgár, azaz a politikai közösség

¹⁰ KURUNCZI GÁBOR: „A belföldi lakóhely követelménye, mint az általános választójog korlátja” *Iustum Aequum Salutare* 2018/1. 216–217.

¹¹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XXIII. cikk (4) bekezdés.

¹² 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról (Vjt.) 12. §.

perifériájára szorul. Ugyanez a veszély állna fent az érzékszervi vagy mozgás-szervi fogyatékossgal élők, mozgásukban korlátozottak, továbbá illetve az írni-olvasni nem tudók esetében, ha a jogalkotó nem tett volna intézkedéseket ennek elkerülésére. Erre szolgál a mozgóurna, továbbá a Braille-írásos szavazásablon igénylésének lehetősége, a szavazóhelyiség akadálymentesítésének követelménye, a könnyített formában megírt tájékoztató anyag igénybevétele¹³, továbbá a segítő igénybevételének lehetősége.¹⁴ A választójog gyakorlása tényleges lehetőséghez köthető érdekes kérdés a fogvatartottak szavazási módja. Mozgóurna iránti kérelmet ugyanis csupán olyan, a szavazóköri névjegyzékben szereplő választópolgár nyújthat be, aki „mozgásában egészségi állapota vagy fogyatékossga, illetve fogva tartása miatt gátolt”¹⁵. Így tehát míg a fogvatartottak igényelhetnek mozgóurnát, az éppen szolgálatban lévő büntetés-végrehajtási örök nem.

Az ún. „természetes kizáró okok” rendszerváltást követő fejlődése tekintetében szintén elmondható, hogy az Alaptörvény jelentős változásokat hozott. A 2012. december 31-ig hatályos Alkotmányban felsorolt négy kizárási ok fennállása ugyanis automatikusan a választójogból való kizáráshoz vezetett, s míg a szabadságvesztés-büntetésüket töltők automatikus kizárásán az EJB Magyarországot közvetlenül nem érintő ítélezési gyakorlata miatt változtattak az Alaptörvény elfogadásakor, a gondnokság alá helyezett választójoga kapcsán a Bíróság a Kiss Alajos-ügyben éppen Magyarország ellen hozott marasztaló ítéletet.¹⁶ Az Alkotmány alapján ugyanis automatikusan kizárásra kerültek a cselekvőképességet kizáró vagy korlátozó gondnokság alatt állók, a közügyek gyakorlásától eltiltás hatálya alatt állók továbbá a büntetőeljárásban elrendelt intézeti kényszergyógykezelésüket töltők.¹⁷ Az Alaptörvény rendelkezései szerint azonban csupán azok nem rendelkeznek választójoggal, akiket „bűncselekmény elkövetése vagy belátási képességének korlátozottsága miatt a bíróság a választójogból kizárt.”¹⁸ A választójogból való kizáráshoz tehát egyedi bírói döntés szükséges. Hozzá kell tenni azonban, hogy a rendelkezés nincs összhangban az Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény (CRPD), ugyanis annak 29. cikke előírja az aktív és passzív választójog fogyatékossgal élő számára történő biztosítását.¹⁹ A választójogi korhatár kapcsán pedig azt fontos megjegyezni, hogy szabá-

¹³ 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról (Ve.) 88. §.

¹⁴ Ve. 181. § Az írni-olvasni nem tudók választójogának gyakorlásáról bővebben lásd: Tóth Károly: „Az analfabéták választójogáról” in CSERNY Ákos (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére*. (Budapest: Nemzeti Közszoigalati és Tankönyvkiadó, 2013.) 621–635.

¹⁵ Ve. 103. § (1) bekezdés.

¹⁶ BODNÁR Eszter: „Választójog és választási rendszer az Alaptörvényben” *Magyar Közigazgatás* 2011/3. 101–103.

¹⁷ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya 70. § (5) bekezdés.

¹⁸ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XIII. cikk (6) bekezdés.

¹⁹ Az ENSZ Fogyatékossgal élő Személyek Jogairól Szóló Egyezménye. *Kihirdette: 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről* 29. cikk

lyozás a nagykorúsághoz, és nem a tizennyolcadik életév betöltéséhez köti a választójogot.²⁰ Ennek pedig az a következménye, hogy azok a tizenhatodik életévüket betöltött személyek is rendelkeznek választójoggal, akik a gyámhatóság engedélyével házasságot kötöttek, és a választójog egyéb feltételeinek megfelelnek.

3. Politikai közösség országos és helyi szinten

Halász Iván álláspontja szerint az országos szintű politikai közösség határait meghatározó fő szempontok az állampolgárság, a lakóhely, továbbá az idő múlása, melyek közül az állampolgárság játszik kiemelt szerepet.²¹ Ha megvizsgáljuk azt a kérdést, hogy kik vesznek részt helyi szinten a képviselői szervek létrehozatalában, akkor azt láthatjuk, hogy az állampolgárság, a lakóhely és az idő múlása közül a lakóhely játszik kiemelt szerepet, s talán mondhatjuk²², hogy az úgynevezett érintettségi elmélet ezen a szinten érvényesül a legerőteljesebben. Fontos azonban hozzátenni, hogy az önkormányzati választások esetében a magyar állampolgárok számára csupán az aktív választójog feltétele az adott településen meglévő lakóhely vagy a választások előtti meghatározott határidőig létesített tartózkodási hely. Mindez pedig azt jelenti, hogy az önkormányzati választásokon elviekben a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgárok is választhatók. Mindezek kapcsán szükséges megjegyezni, hogy míg az országos szintű választások tekintetében a választójoggal rendelkezők körének megvonása kapcsán az államoknak széles a mérlegelési köre²³, a helyi választásoknál ez másképpen alakul. Az Emberi Jogok Európai Bírósága például amikor azt mérlegeli, hogy a választójog korlátozása világos, legitim célon alapul-e, és ehhez mérten arányos-e a beavatkozás, a kérelmező egyéni körülményei, a helyi sajátosságok és az államok jogszabályaik értelmezésére vonatkozó döntő hatásköre alapján dönti el a kérdést.²⁴ Az uniós jog azonban sokkal inkább beavatkozik a kérdéskörbe: minden uniós tagállam köteles legalább helyi szinten biztosítani a választójogot a többi uniós tagállam állampolgárainak, amennyiben azok az ő területén élnek: „Így az uniós polgárok többek között: [...] választásra jogosultak és választhatók a lakóhelyük szerinti tagállam európai parlamenti és helyhatósági választásain, ugyanolyan feltételekkel, mint az adott tagállam állampolgárai”.²⁵ Emellett pedig

²⁰ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XXIII. cikk (1) bekezdés.

²¹ HALÁSZ Iván: „A külföldön élő állampolgárok országos szintű (parlamentari) választójoga az Európai Unióban” in CSERNY ÁKOS (szerk.): *A választási rendszerek egyes intézményei az uniós országokban*. (Budapest: HVG-ORAC, 2018.) 11–12.

²² Minderről bővebben lásd: HALÁSZ Iván: *Állampolgárság, migráció, integráció*. (Budapest: MTA JTI, 2009.) 70–83.

²³ GRÁD András – WELLER Mónika: *A Strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve*. Negyedik, javított kiadás. (Budapest: HVG-ORAC, 2011.) 743.

Etienne Tête v. France decision of 9 december 1987, no. 11123/84.

²⁴ BODNÁR (6. lj.) 149.

²⁵ Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (EUMSZ) 20. cikk (2) bekezdés.

vannak olyan uniós tagállamok is, amelyekben a harmadik országok állampolgárainak bizonyos csoportjai is rendelkeznek választójoggal. Így például Magyarországon a bevándoroltként, letelepedettként vagy menekültként elismert külföldi állampolgárok rendelkeznek aktív választójoggal a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásán.²⁶

A politikai közösségnek azonban még napjainkban is léteznek további határai – helyi és országos szinten egyaránt. Ide sorolhatjuk a választójogi korhatárt, továbbá az ún. természetes kizáró okokat: a választójog belátási képesség mentén való korlátozását és egyes bűnelkövetők választójogból való kizárását.

Mindehhez pedig hozzá kell tenni, hogy napjainkban is léteznek olyan országok, amelyekben bizonyos tisztségeket betöltő személyek kizárásra kerülnek a választójogból – általában csak a passzív választójog tekintetében.²⁷ E szabályok részben azonos funkciókat is szolgálhatnak, mint az összeférhetetlenségi szabályok. Bodnár Eszter ehhez köthetően azt a kérdést is felteszi: az, hogy az Alaptörvény felhatalmazást ad arra, hogy sarkalatos törvény a választhatóságot további feltételekhez köthesse, megengedhetővé tenné-e ilyesfajta kizáró okok alkalmazását, például a fegyveres és rendészeti szervek tagjainak választójogból való kizárását. Ennek kapcsán – a kérdést az Alaptörvény egésze és Magyarország vonatkozó nemzetközi jogi kötelezettségeivel összhangban vizsgálva – arra jut, hogy a jogalkotó számára nem áll nyitva ez a lehetőség.²⁸ A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy milyen elméleti megfontolások merülnek fel napjainkban a politikai közösség határainak megvonása kapcsán.

4. A politikai közösség határai mögötti elméleti megfontolások

4.1. Az állampolgárság és a lakóhely

A fent kifejtett kérdéskörök jelentős mértékben kapcsolódnak az úgynevezett határvonal-problémához (boundary-problem), illetőleg az érintettségi elmülethez (all affected interests) a politikai filozófiai és a demokráciaelméleti szakirodalomban. A határvonal-probléma arra a kérdésre irányul, hogy mely szereplők demokratikus folyamatban való részvételét kell biztosítani, és kiket kell azokból kizárni.²⁹ Az úgynevezett határvonal-probléma tehát annak a kérdésnek a felvetését jelenti, hogy kiknek kell alkotnia a demokráciákban a közhatalmat gyakorló politikai egységeket. Az érintettségi elmélet pártján állók úgy vélik, hogy a demokráti-

²⁶ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XXIII. cikk (3) bekezdés.

²⁷ BODNÁR (6. lj.) 229–245.

²⁸ BODNÁR (6. lj.) 237–238.

²⁹ GIRTS DIMDINS – HENRY MONTGOMERY: „Negative and Positive Stakes in Plural Voting: An Experimental Study” *Baltic Journal of Psychology*. 2009/1–2. 14.

kus döntéshozatalba, a szervek megválasztásába azokat a személyeket szükséges bevonnai, akiket az adott szerv döntései érintenek.³⁰

A politikai közösség határai kapcsán gyakran hivatkozott elmélet továbbá az ún. „kontribúciós elmélet”, mely szerint azok számára kell befolyást biztosítani a közhatalmi szervek létrehozatalában, akik hozzájárulnak a közterhekhez.³¹ Az érintettségi elméletet és a kontribúciós elméletet vagy kontributivista nézőpont rendszerint az ország területén élő külföldi állampolgárok választójoga mellett, és a külföldön élő saját állampolgárok választójoga ellenében szokták felhozni. Utóbbi tekintetben azonban egyik elmélet sem tekinthető teljességgel meggyőzőnek. Egyáltalán nem biztos ugyanis, hogy a külföldön élő állampolgárokat egyáltalán ne érintené az anyaország döntése, hiszen az ország jogalkotása rájuk is hatással van. Elég ezen körben megemlíteni az anyaországi törvények személyi hatályának kérdéskörét, vagy olyan szakpolitikai területek létét, mint a diaszpórapolitika vagy a nemzetpolitika. Emellett az Alaptörvény azt is kimondja, hogy aki magyar állampolgár, bármikor hazatérhet Magyarország területére.³² Az Európai Unión belül, az egységes belső piac keretei között, az áru, a tőke, a szolgáltatások és a személyek szabad áramlása következtében pedig egyáltalán nem biztos, hogy valamely tagállam állampolgára ugyanabban a tagállamban járul hozzá a közterhekhez, amelyekben állandó lakóhellyel rendelkezik. Ennek megfelelően a kontribúciós elmélet sem feltétlenül szolgál a külföldön élő állampolgárok választójoga eleni érvként.

4.2. „Tudatossági” korlátok

Kurunczi Gábor a választójog „tudatossági” korlátainak nevezi a választójog belátási képesség mentén történő korlátozását és a választójogi korhatár létét, hiszen

³⁰ MIKLÓSI Zoltán: „Against the Principle of All-Affected Interests” *Social Theory and Practice* 2012/3. 483.

Bővebben lásd Archon FUNG: „The Principle of Affected Interests and Incursion in Democratic Governance” in Jack NAGEL – Rogers SMITH (eds.): *Representation: Elections and Beyond*. (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013.) 236–268.,

Robert E. GOODIN: „Enfranchising All Affected Interests and its Alternatives” *Philosophy & Public Affairs* 2007/1. 40–68.

Mark E. WARREN: *The All Affected Interests Principle in Democratic Theory and Practice*. IHS Political Science Series Working Paper 145 June 2017, Wien, 2017 Institut für Höhere Studien – Institute for Advanced Studies (IHS) <http://irihs.ihs.ac.at/4306/> (2019.06.17),

Carmen PAVEL: „Boundaries, Subjection to Laws, and Affected Interests” in David SCHMIDTZ – Carmen PAVEL: *The Oxford Handbook of Freedom*. (2016) DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199989423.013.11 <https://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/politiceconomy/People/academic/Pavel-Boundaries-Affected-interests.pdf> (2019.06.17),

David OWEN: „Constituting the polity, constituting the demos: on the place of the all affected interests principle in democratic theory and in resolving the democratic boundary problem” *Ethics & Global Politics* 2017/3. 129–152, DOI: 1.0.3402/egp.v5i3.18617

³¹ BODNÁR (6. lj.) 174–175.

³² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XIV. cikk (2) bekezdés.

mindkét csoport kapcsán az szolgál a választójoggal való felruházottság „hiánya” alapjául, hogy ezen személyi körök esetében hiányzik a joggyakorlás „tudatossága” és a felelős döntés meghozatalára való képesség.³³ E két csoport választójogból való kizárása mellett érvként leggyakrabban a választási rendszer integritásának védelmét hozzák fel az egyes szerzők. Abból indulnak ki ugyanis, hogy a joggyakorlás tudatosságának hiánya miatt e személyi körök könnyebben befolyásolhatók és védtelenek a választási csalásokkal szemben.³⁴ Ennek kapcsán fontos megjegyezni, hogy egészen a közelmúltig úgy tűnt, hogy a műveltségi cenzus kérdéskörét már régen magunk mögött hagytuk, és annak elfogadhatatlansága vitán felül áll. A politikai filozófiával foglalkozók körében azonban napjainkban ismét felmerül egyfajta műveltségi cenzus bevezetése lehetőségének kérdésköre.³⁵

Más szerzők viszont a manapság elterjedt választójogi szabályozás olyan elemeit kérdőjelezik meg, mint a választójogi korhatár léte, illetve egyes aspektusai³⁶ a gyermekek választójogának hiánya³⁷, vagy éppen a gondnokság alatt állók választójogtól való megfosztásának lehetősége.³⁸ Az értelmi és pszichoszociális fogyatékosokkal rendelkezők választójogból való kizárását ellenzők rendszerint olyan érveket hoznak fel, mint hogy a belátási képesség nem mérhető, vagy hogy azok, akik nem rendelkeznek teljes belátási képességgel, nem feltétlenül kerülnek

³³ KURUNCZI GÁBOR: *Az általános és egyenlő választójog elvével összefüggő kihívások alkotmányjogi elemzése a magyar szabályozás tükrében*. Doktori Értekezés. (Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, 2019.) 6–7.

³⁴ SMUK PÉTER: *Az értelmi fogyatékosok választójogáról*. <http://www.valasztasirendszer.hu/?p=1942591>

³⁵ Lásd pl. JASON BRENNAN: *Against Democracy*. (Princeton University Press, 2016.)

³⁶ Lásd pl. SCHANDA BALÁZS: „Családi választójog – alkotmányjogi képtelenség vagy a fenntartható demokrácia biztosítéka?” *Magyar jog* 2010/10. 608–611.; GÁL FANNI: *Választójog 16 évesen – felelőtlenség vagy demokrácia? OTDK-dolgozat*. (Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2016.)

³⁷ Lásd FRÖHLICH JOHANNA: „Alapkérdések a családi választójog vitájában” *Pázmány Law Working Papers*. 2011/20. <http://plwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-20.pdf> (2019.11.13.);

SCHANDA BALÁZS: „A jog lehetőségei a család védelmére” *Iustum Aequum Salutare* 2012/2. 77–88.; JAKAB ANDRÁS: „Vajon a gyermekek választójoga az alkotmányjogi válasz a mai demokráciák fenntarthatósági kihívásaira?” in CHRONOWSKI NÓRA – POZSÁR-SZENTMIKLÓS Y ZOLTÁN – SZABÓ ZSOLT – SMUK PÉTER (szerk): *A szabadságszerető embernek. Liber Amicorum István Kukorelli*. (Budapest: Gondolat, 2017.) 486–498;

SEBASTIAN MÜLLER-FRANKEN: *Familienwahlrecht und Verfassung. Veränderungen des Wahlrechts zugunsten von Familien als Reaktion auf den „demographischen Wandel” auf dem Prüfstand des Verfassungsrechts*. (Tübingen, Mohr Siebeck, 2013.)

³⁸ Lásd BODNÁR ESZTER: „Participation of national minorities and people with mental disabilities in elections – recent developments in Hungary” *ELECTIONS IN EUROPE / VYBORY V EVROPE* 2012: 28–31.,

FIALA JÁNOS: „A fogyatékosokkal élő személyek választójogának kérdései a Kiss Alajos kontra Magyarország döntés tükrében” *Fundamentum*. 2010/3. 109–117.,

GURBAI SÁNDOR: *A gondnokság alá helyezett, fogyatékosokkal élő személyek választójogi szabályozásának anomáliái és egy megoldási javaslat*. in HERNÁDI ILONA – KÖNCZEI GYÖRGY (szerk.): *A felelet kérdései között. Fogyatékoságtudomány Magyarországon*. (Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, 2015.) 107–118.;

POZSÁR-SZENTMIKLÓS Y ZOLTÁN: *A félreértett politikai nagykorúság ára*. <http://www.valasztasirendszer.hu/?p=1942418> (2019.06.17.);

JANET E LORD – MICHAEL ASHLEY STEIN – JÁNOS FIALA-BUTORA: „Facilitating an Equal Right to Vote for Persons with Disabilities” *Journal of Human Rights Practice* 2014/1. 115–139.

gondnokság alá, így a szabályozás diszkriminatív helyzetet idéz elő.³⁹ Többek között Kovács Kriszta is utal arra, hogy olyan személyeknek is nehézségeket okozhat az önálló, felelős döntés meghozatala a választás során, akiknek gondnokság alá helyezése még csak nem is szükséges.⁴⁰

A gyermekek választójogának biztosítása kapcsán érvelők pedig rendszerint arra a feltételezésre jutnak, hogy amennyiben a gyermekek számára biztosított lenne a választójog, akár úgy, hogy azt a szülei gyakorolnák helyettük, az a fenntartható fejlődést és a jövő generációk érdekeinek érvényesülését segítené elő⁴¹, illetve az a demokrácia kiterjesztéseként lehetne értelmezhető.⁴² Emellett pedig az az érv is gyakran megjelenik a jogintézmény bevezetése mellett a szakirodalomban, hogy az elősegítené a népesség növelését.⁴³ A választójogi korhatár kérdése kapcsán pedig felmerül a kontribúciós elmélet is a szakirodalomban, például akkor, amikor Schanda Balázs felhívja a figyelmet arra, hogy aggályos lehet az, hogy egyes, 16. életévüket betöltött munkavállalók bár adóznak, hozzájárulnak a közterhekhez, választójoggal nem rendelkeznek.⁴⁴

4.3. A közügyektől eltiltás mint száműzés a politikai közösségből

Napjaink alkotmányjogi szakirodalmában az egyes szerzők álláspontja nem tekinthető egyöntetűnek azon kérdés vonatkozásában, hogy voltaképpen mi is egyes bűnelkövetők választójogból való kizárásának a célja. Bodnár Eszter például azon az alapon kritizálja a jogintézményt, hogy álláspontja szerint annak célja a büntetés, és nem alkalmas a büntetés büntetőjogi dogmatikai értelemben vett legfőbb céljának, méghozzá a generális és speciális prevenciónak az elérésére, ugyanis sem a társadalom egészére nézve, sem az egyes bűnelkövetőkre nézve nem bír visszatartó erővel az újabb bűnelkövetés tekintetében.⁴⁵ Teszi ezt annak ellenére, hogy a jogintézmény gyökereit az ókorra, méghozzá az akkori görög és római jogra, továbbá a középkori „polgári halál” gondolatára vezeti vissza.⁴⁶ Kurunczi Gábor Bodnár Eszterrel szemben arra az álláspontra helyezkedik, hogy a jogintézmény célja nem a büntetés és a

³⁹ BODNÁR (6. lj.) 201.

⁴⁰ KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé – A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések.* (Budapest: L'Harmattan, 2012.) 69–70.

⁴¹ Lásd SCHANDA (36. lj.) 608.

⁴² JAKAB András: „Fenntarthatóság az európai alkotmányjogban”. *Közjogi Szemle* 2016/3. 7.

⁴³ Lásd pl. Paul DEMÉNY: *Pronatalist policies in low-fertility countries: Patterns, performance, and prospects. Population and Development Review* 1986., Supplement: Below-Replacement Fertility in Industrial Societies: Causes, Consequences, Policies. 335–358;

DEMÉNY Pál: „Emelhető-e a reprodukcióhoz szükségesnél alacsonyabb termékenységg?” *Demográfia* 2015/2–3. 112.,

Paul DEMÉNY: „Sub-replacement fertility in national populations: Can it be raised?” *Population Studies* 2015/1. 577–585. DOI:10.1080/00324728.2014.962930

⁴⁴ SCHANDA (36. lj.) 82–84.

⁴⁵ BODNÁR (6. lj.) 213–214.

⁴⁶ BODNÁR (6. lj.) 212–213.

büntetőjog általános céljának, a speciális és generális prevenciónak a megvalósítása, hanem „a társadalom többségének morális megbélyegzése, rosszsallásának kifejezése”.⁴⁷ A két álláspont közül pedig az utóbbi tűnik meggyőzőbbnek. Ennek megfelelően közügyektől eltiltás előképének tekinthetjük például az osztrakizmosz intézményét, illetve a normasértők ősi társadalmakból való száműzését, a közügyektől eltiltás nem más, mint jelképes száműzés a politikai közösségből. Az természetesen már más kérdés, hogy mennyiben könnyíti vagy nehezíti meg a társadalomba való reintegrációt az ilyesfajta száműzés.

6. Összegzés

A fentiek alapján láthatjuk, hogy az általános és egyenlő választójog közvetlen és titkos szavazással valójában az elmúlt száz-százötven év eredménye, mely idő alatt a választójog tartalma és a politikai közösség határvonalai jelentős változásokon mentek keresztül. A választójog azonban ma sem abszolút, korlátozhatatlan jog. Ennek megfelelően a választójog korlátját – és egyben a politikai közösség határát jelenti az állampolgárságon, a lakóhelyen és az idő múlásán túl egyes bűnelkövetők választójogból való kizárása, továbbá a belátási képesség korlátozása miatti kizárás és a választójogi korhatár. Megvizsgáltuk azt is, hogy milyen elméleti megfontolások húzódnak meg ezen határok megrajzolása mögött. Ennek során arra jutottunk, hogy az állampolgárság és a lakóhely kapcsán az államhoz fűződő kötelék szorossága, a megválasztott közhatalmi szerv által hozott döntések általi érintettség, továbbá a határon túli nemzettársakért viselt felelősség jelenik meg. A választójog belátási képesség mentén történő korlátozása és a választójogi korhatár mellett leggyakrabban felhozott érv pedig a választási rendszer integritásának védelme. Ezzel egyszerre megjelenik a választójog kiterjesztésének lehetősége is ezen személyi körökre. Így a gyermekek választójogának kérdésköre is felmerült, amely kapcsán olyan érvek bukkannak fel, mint a demokrácia kiszélesítése, a fenntartható fejlődés és a jövő generációk érdekeinek védelme, továbbá a népességcsökkenés megállítása. Ugyanakkor a politikai filozófiai szakirodalomban megjelenik egy olyan radikális álláspont, amely a választójog szűkítését tűzné ki célul. A politikai közösségből kizárásra kerülnek továbbá bizonyos bűnelkövetők, amely tény leginkább a politikai közösségből való száműzésnek tekinthető. Felhívtuk a figyelmet továbbá arra, hogy bizonyos, a politikai közösségbeli tagságot élvező, ám azon belül a perifériára szorulás által veszélyeztetett csoportok (hajléktalanok, fogyatékosokkal élők, mozgásukban korlátozottak, írni-olvasni nem tudók) fokozott figyelemre és segítségre szorulnak. Mindezek kapcsán azt mondhatjuk, hogy a politikai közösség határai ma sem stabilak és állandóak, folyamatos kihívások érik, újra meg újra megkérdőjeleződnek és átalakulóban vannak, ennek megfelelően érdemes a kérdést a jövőben is figyelemmel kíséreni.

⁴⁷ KURUNCZI (33. lj.) 170–171.

Felhasznált irodalom

Ács Nándor: „A magyar választási rendszer főbb változásai 1848-tól 1989-ig. in Cserny Ákos (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére.* (Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó Zrt. 2013.) pp. 19–40.

BALÁZS Ágnes: „Plurális választójog a XX. század első felének magyar közjog-tudományában” *Acta Humana.* 2015/1. pp. 9–23.

BODNÁR Eszter: *A választójog alapjogi tartalma és korlátai.* (Budapest: HVG-ORAC, 2014.)

BODNÁR Eszter: „Participation of national minorities and people with mental disabilities in elections – recent developments in Hungary” *ELECTIONS IN EUROPE / VYBORY V EVROPE* 2012: pp. 28–31

BODNÁR Eszter: „Választójog és választási rendszer az Alaptörvényben” *Magyar Közigazgatás* 2011/3. pp. 99–112.

BRENNAN, Jason: *Against Democracy.* (Princeton University Press, 2016.)

DEMÉNY Pál: „Emelhető-e a reprodukcióhoz szükségesnél alacsonyabb termékenység?” *Demográfia* 2015/2–3. pp. 97–115.

DEMÉNY, Paul: Pronatalist policies in low-fertility countries: Patterns, performance, and prospects. *Population and Development Review* 1986., Supplement: Below-Replacement Fertility in Industrial Societies: Causes, Consequences, Policies. pp. 335–358

DEMÉNY, Paul: „Sub-replacement fertility in national populations: Can it be raised?” *Population Studies* 2015/1. pp. 577–585. DOI:10.1080/00324728.2014.962930

DIMDINS, Girts – MONTGOMERY, Henry: „Negative and Positive Stakes in Plural Voting: An Experimental Study” *Baltic Journal of Psychology.* 2009/1–2. pp. 14–24.

FIALA János: „A fogyatékossgal élő személyek választójogának kérdései a Kiss Alajos kontra Magyarország döntés tükrében” *Fundamentum.* 2010/3. pp. 109–117.

FRÖHLICH Johanna: „Alapkérdések a családi választójog vitájában” *Pázmány Law Working Papers.* 2011/20. <http://plwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-20.pdf> (2019.11.13.)

FUNG, Archon: „The Principle of Affected Interests and Incursion in Democratic Governance” in Jack NAGEL – Rogers SMITH (eds.): *Representation: Elections and Beyond.* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013.) pp. 236–268.

GÁL Fanni: *Választójog 16 évesen – felelőtlenség vagy demokrácia? OTDK-dolgozat.* (Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2016.)

GOODIN, Robert E.: „Enfranchising All Affected Interests and its Alternatives” *Philosophy & Public Affairs* 2007/1. pp. 40–68

GRÁD András – WELLER Mónika: *A Strasbourgi emberi jogi bírósághoz kért jogorvoslat. Negyedik, javított kiadás.* (Budapest: HVG-ORAC, 2011.)

GURBAI Sándor: *A gondnokság alá helyezett, fogyatékossgal élő személyek választójogi szabályozásának anomáliái és egy megoldási javaslat.* in HERNÁDI Ilona – KÖNCZEI György (szerk.): *A felelet kérdései között. Fogyatékossgtudomány Magyarországon.* (Bu-

dapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, 2015.) pp. 107–118.

HALÁSZ Iván: „A külföldön élő állampolgárok országos szintű (parlamentari) választójoga az Európai Unióban” in CSERNY Ákos (szerk.): *A választási rendszerek egyes intézményei az uniós országokban*. (Budapest: HVG-ORAC, 2018.) pp. 11–29.

HALÁSZ Iván: *Állampolgárság, migráció, integráció*. (Budapest: MTA JTI, 2009.)

HALÁSZ Iván: „Választójog” in: Lamm Vanda (szerk.): *Emberi jogi enciklopédia*. (Budapest: HVG-ORAC, 2018.) pp. 715–725.

JAKAB András: „Fenntarthatóság az európai alkotmányjogban”. *Közjogi Szemle* 2016/3. pp. 1–17.

JAKAB András: „Vajon a gyermekek választójoga az alkotmányjogi válasz a mai demokráciák fenntarthatósági kihívásaira?” in CHRONOWSKI Nóra – POZSÁR-SZENTMIKLÓS Zoltán – SZABÓ Zsolt – SMUK Péter (szerk.): *A szabadságszerető embernek. Liber Amicorum István Kukorelli*. (Budapest: Gondolat, 2017.) pp. 486–498.

KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé – A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések*. (Budapest: L'Harmattan, 2012.)

KURUNCZI Gábor: „A belföldi lakóhely követelménye, mint az általános választójog korlátja” *Iustum Aequum Salutare* 2018/1. pp. 231–238.

KURUNCZI Gábor: *Az általános és egyenlő választójog elvvel összefüggő kihívások alkotmányjogi elemzése a magyar szabályozás tükrében*. Doktori Értekezés. (Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, 2019.)

LORD, Janet E. – STEIN, Michael Ashley – FIALA-BUTORA, János: „Facilitating an Equal Right to Vote for Persons with Disabilities” *Journal of Human Rights Practice* 2014/1. pp. 115–139.

MÁDAI Lajos: *Az 1945-ös nemzetgyűlési képviselő-választási eredmények demográfiai összefüggései*. (Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet, 1992.)

MIKLÓSI Zoltán: „Against the Principle of All-Affected Interests” *Social Theory and Practice* 2012/3. pp. 483–503.

MÜLLER-FRANKEN, Sebastian: *Familienwahlrecht und Verfassung. Veränderungen des Wahlrechts zugunsten von Familien als Reaktion auf den „demographischen Wandel” auf dem Prüfstand des Verfassungsrechts*. (Tübingen, Mohr Siebeck, 2013.)

OWEN, David: „Constituting the polity, constituting the demos: on the place of the all affected interests principle in democratic theory and in resolving the democratic boundary problem” *Ethics & Global Politics* 2017/3. pp. 129–152, DOI: 10.3402/egp.v5i3.18617

PAVEL, Carmen: „Boundaries, Subjection to Laws, and Affected Interests” in David SCHMIDTZ – Carmen PAVEL: *The Oxford Handbook of Freedom*. (2016) DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199989423.013.11 <https://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/politiceconomy/People/academic/Pavel-Boundaries-Affected-interests.pdf> (2019.06.17)

POLNER Ödön: *A titkos szavazásos választójogi törvényjavaslat*. A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Barátai Egyesületének Jog- és Államtudományi szakosztályában tartott előadások 27. (Szeged, 1938.)

POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: *A félreértett politikai nagykorúság ára*. <http://www.valasztasirendszer.hu/?p=1942418> (2019.06.17.)

SCHANDA Balázs: „A jog lehetőségei a család védelmére” *Iustum Aequum Salutare* 2012/2. pp. 77–88.

SCHANDA Balázs: „Családi választójog – alkotmányjogi képtelenség vagy a fenntartható demokrácia biztosítója?” *Magyar jog* 2010/10. pp. 608–611.

SMUK Péter: *Az értelmi fogyatékosok választójogáról*. <http://www.valasztasirendszer.hu/?p=1942591> (2019.06.17.)

SZENTE Zoltán: *Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet 1945–2005*. (Budapest: Osiris Kiadó, 2006.)

TÓTH Károly: „Az analfabéták választójogáról” in CSERNY Ákos (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére*. (Budapest: Nemzeti Közszer-
galati és Tankönyvkiadó, 2013.) pp. 621–635.

WARREN, Mark E: *The All Affected Interests Principle in Democratic Theory and Practice*. IHS Political Science Series Working Paper 145 June 2017, Wien, 2017 Institut für Höhere Studien – Institute for Advanced Studies (IHS) <http://irihs.ihs.ac.at/4306> (2019.06.17.)

Hivatkozott jogforrások

Az ENSZ Fogyatékosággal élő Személyek Jogairól Szóló Egyezménye. *Kihirdette: 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről*

Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (EUMSZ)

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya

1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya

2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról

2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletei

Etienne Tête v. France decision of 9 december 1987, no. 11123/84.

Kulcsszavak: politikai közösség, választójog, fogyatékoság, közügyektől eltiltás, választójogtól való megfosztás

M. BALÁZS ÁGNES
tanársegéd

Nemzeti Közszer-
galati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar
balazsagnes91@gmail.com
Molnarne.Balazs.Agnes@uni-nke.hu